

Doc. dr Marek GRUCHELSKI
 Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie
 Dr Józef NIEMCZYK
 Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur w Warszawie

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY: IDEA A UWARUNKOWANIA REALIZACJI (W ŚWIETLE ENCYKLIKI PAPIEŻA FRANCISZKA – *LAUDATO SI'*)®

Sustainable socio-economic development: idea and conditions of implementation (based on the *Laudato Si'* encyclical of Pope Francis)®

Wieloaspektowa i alarmistyczna Encyklika Papieża Franciszka jest bardzo przekonująca. Papież bardzo obrazowo przedstawia niepokojąco zły i pogarszający się stan środowiska przyrodniczo-klimatycznego oraz jego skutki społeczno-gospodarcze, w tym pogarszające się warunki życia ludzi i rozszerzające się ubóstwo. Omawia również przyczyny tej sytuacji, podkreślając, między innymi, brak właściwej polityki społeczno-gospodarczej (polityka ekologiczna powierzchowna i pozorna), w ujęciu globalnym (brak programów zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju). Niestety, jak stwierdza Papież Franciszek – polityka międzynarodowa jest podporządkowana technologii i finansom, co sprawdza się do rabunkowej eksploatacji zasobów, często dokonywanej przez uzbrojony w nowoczesne technologie kapitał międzynarodowy. Doprowadzić to może nie tylko do drastycznego wyczerpania się zasobów i katastrofy ekologicznej, ale również do nowych i niszczących wojen o zasoby. Poza tym, Papież podkreśla nieskuteczność światowych negocjacji i porozumień osiągniętych na szczytach klimatycznych oraz powszechną dominację zasady maksymalizacji zysku (chciwość biznesu i osób prywatnych), co zawsze jest ze szkodą dla środowiska naturalnego.

Encyklika zawiera również wątki optymistyczne, zwłaszcza w rozdziale czwartym i szóstym (ostatnim), w którym Papież mówi o ekologii ludzkiej (ekologii człowieka) i nawołuje do nawrócenia ekologicznego, co jest niejako powinnością chrześcijan posiadających liczące już ponad dwa tysiące lat bogactwo duchowości.

Multifaceted and alarmist encyclical of Pope Francis is very convincing. Pope vividly shows disturbingly poor and deteriorating state of natural environment and climate and its socio-economic impact, including the deteriorating living conditions of the people and expanding poverty. It also discusses the causes of this situation, highlighting, among others, lack of a proper socio-economic policy (environmental policy is superficial and apparent), including its global basis (lack of programs for sustainable and integrated development - authors postscript). Unfortunately, as Pope Francis says - international politics are reliant on technology and finance, which amounts to overuse of resources, including often carried out by armed with modern technology international capital. This may lead not only to a drastic depletion of resources and environmental disaster, but also to new and devastating wars for resources. Besides, the Pope highlights the ineffectiveness of global negotiations and agreements reached at the climate summits, and universal domination of the principle of maximizing profit (greedy businesses and individuals), which is always to the detriment of the environment.

The encyclical also contains optimistic topics, especially in the fourth and sixth (last) chapter, when the Pope speaks about human ecology and calls for an ecological conversion, which is a kind of duty for Christians who have two thousandth wealth of spirituality.

WSTĘP

Idea zrównoważonego rozwoju (*Sustainable Development*) głoszona od kilkadziesiąt lat jest w coraz większym stopniu aktualna w związku z pogarszającym się stanem środowiska naturalnego, objawiającym się szczególnie w zanieczyszczeniu powietrza i wody oraz w zmianach klimatycznych (gwałtowne zjawiska atmosferyczne i zmiany pogody). Bezpośrednio przekłada się to negatywnie na jakość życia ludzi oraz na ich zdrowie [1].

W ostatnich latach nie tylko nie znikają, ale wręcz nasilają się nierównowagi społeczne (polaryzacja poziomu i jakości życia, bezrobocie, ubóstwo) i gospodarczo-rynkowe

(wahania popytu, w tym eksportowego wobec nadprodukcji różnych dóbr, bankructwo wielu podmiotów gospodarczych) oraz finansowe (nadmierne zadłużenie podmiotów gospodarczych i osób fizycznych, bankructwo banków) jak również nierównowagi ekologiczne. Występują one zarówno w ujęciu globalnym (pomiędzy krajami), jak i częściowym (lokalne, sektorowe). Charakteryzują się one różnymi poziomami rozwoju industrialnego, zatrudnienia i bezrobocia, zamożności oraz ubóstwa. Szczególnie widoczne jest to w rejonach i krajach przeludnionych, ale również w szybko rozwijających się krajach postsocjalistycznych, gdzie wdrożono gospodarkę neoliberalną, zupełnie nieregulowaną w jej skrajnej postaci, w której choć podnosi się stopa życiowa obywateli

a jednocześnie rośnie polaryzacja stopnia zamożności poszczególnych osób i grup społeczno-zawodowych. W efekcie skutkuje to powstawaniem niezadowolenia wśród obywateli oraz narastaniem konfliktów społeczno-politycznych. Zaobserwować również można pogłębiające się różnice w poziomie rozwoju i zamożności pomiędzy różnymi rejonami i krajami, metropoliami i małymi miejscowościami danego kraju, w tym w Polsce.

Nasuwa się zasadnicze pytanie, na ile realna jest idea zrównoważonego (i zintegrowanego) rozwoju gospodarczego oraz jak powinna być ona realizowana, aby jej wdrożenie dawało pożądane efekty?

Odpowiedź na to pytanie jest bardzo trudna, ze względu na wieloaspektowość pojęcia rozwoju zrównoważonego. Generalnie ujmując, jest to (zgodnie z wieloaspektową definicją unijnej Strategii rozwoju zrównoważonego¹) zintegrowany rozwój gospodarczy w trzech aspektach, tj. ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. Obecnie widoczne jest, że rozwój gospodarczy z jednej strony – wyraża się we wzroście potencjału produkcyjnego (produkcji wszelkich dóbr i usług) oraz we wzroście liczby ludności, zwłaszcza w niektórych rejonach świata, a z drugiej – przejawia się w stałym kurczeniu się zasobów środowiska naturalnego (terenów leśnych, łąkowych, bagiennych; ginie wiele gatunków roślin i zwierząt) oraz w pogarszaniu się jego stanu (jakość powietrza, wody). To wszystko powoduje, że stale obniża się jakość życia ludności, zwłaszcza w rejonach zurbanizowanych [2].

Można pesymistycznie skonstatować, że przy takiej tendencji rozwoju gospodarczego nie ma szans na jego skuteczne zrównoważenie w najbliższej przyszłości. Możliwe byłoby to przy zahamowaniu globalnego wzrostu liczby ludności, przy jednoczesnym zahamowaniu wzrostu potencjału produkcyjnego. Niekontrolowany wzrost liczby ludności będzie pociągał za sobą wzrost potencjału produkcyjnego i rozrost terenów zurbanizowanych i rolniczych kosztem naturalnych powierzchni ekologicznych, czego przykładem jest np. kurcząca się dżungla amazońska. Środowisko naturalne i warunki życia ludności będą pogarszały się, nawet przy wdrażaniu technologii produkcyjnych „przyjaznych środowisku”, gdyż rosnąca liczba ludności pociągać będzie za sobą wzrost konsumpcji, ale jednocześnie ubóstwa. Oznacza to pogarszanie się jakości środowiska naturalnego: powietrza (zanieczyszczenia przemysłowe, wydzieliny samochodów, produkty spalania materiału opałowego gorszej jakości oraz wszelkich odpadów w rejonach mniej zamożnych), wody, ze względu na dużą ilość ścieków itp. Formalna ochrona terenów ekologicznych (parków, rezerwatów) nie

będzie skuteczna ze względu na determinację ludzi dotkniętych ubóstwem, a także z uwagi na chciwość ludzi bogatych (biznesu), czego przykładem są np. nielegalne polowania na słonie, czy nosorożce w Afryce.

Polityka gospodarcza jednakże, musi działać optymistycznie, czego pozytywnym przykładem jest realizowana kompleksowo i wieloaspektowo (kreowanie zarówno równowagi ekologicznej jak i równowag społecznych i gospodarczych²) wspomniana unijna Strategia rozwoju zrównoważonego. Efekty tej strategii nie będą miały przełożenia na globalną światową gospodarkę, jeżeli analogiczne działania nie zostaną podjęte w innych rejonach świata rozwijających się w szybkim tempie, w sposób niezrównoważony (Chiny, Indie, Brazylia), bądź charakteryzujących się umiarkowanym tempem rozwoju, dużym przeludnieniem i ubóstwem (niektóre kraje azjatyckie, afrykańskie, kraje Ameryki Południowej, Meksyk). Umiędzynarodowienie działań na rzecz wdrażania zrównoważonego rozwoju jest bardzo trudne, o czym świadczą trudności w wypracowywaniu globalnych uzgodnień w sprawach klimatycznych [3 s. 133-134].

Unijna Strategia na rzecz zrównoważonego rozwoju wychodzi naprzeciw najważniejszym potrzebom rozwojowym UE i jest niezbędna [4]. Trzeba jednakże podkreślić, że unijna gospodarka jest z natury zrównoważona, co ułatwia realizację Strategii. UE reprezentuje względnie wysoki (a w niektórych państwach członkowskich wysoki) poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i w sposób konsekwentny jest chronione środowisko naturalne, zwłaszcza w „starych państwach członkowskich”³. W UE nie ma przeludnienia, wręcz jest permanentny kryzys demograficzny (w tym w Polsce), co może powodować w przyszłości powstawanie nierównowagi gospodarczej, a w przypadku nadmiernej imigracji - nierównowagi społeczno-politycznej [5, 6].

Przykładem najnowszego globalnego dokumentu na temat zrównoważonego rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb ochrony środowiska naturalnego jest Encyklika Papieża Franciszka, zatytułowana *Laudato SI'* (Pochwalony bądź).⁴ Jest to dokument wieloaspektowy omawiający zarówno przyczyny, jak i skutki społeczno-gospodarczych działań antyekologicznych (szkodzących człowiekowi), ale również postulujący potrzeby działań naprawczych.

1 Patrz - *Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) - Renewed Strategy*: Council of the European Union. Brussels, 26 June 2006 (wersja internetowa), s. 3, 4. W Strategii wyróżnia się sześć aspektów (obszarów), a mianowicie: zmiany klimatyczne, zrównoważony transport, zrównoważona konsumpcja i produkcja, ochrona środowiska naturalnego, zdrowie publiczne, ograniczanie wykluczenia społecznego (s. 7 - 29). Polskie dokumenty strategiczne, dotyczące rozwoju zrównoważonego mają również charakter wieloaspektowy. Przykładem tego jest np. *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa* (Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wersja internetowa z 2010 roku), w której wyróżnia się pięć celów (aspektów), a mianowicie: wzrost jakości kapitału ludzkiego, rozwój infrastruktury, bezpieczeństwo żywnościowe, wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-żywnościowego, ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.

2 Naszym zdaniem, UE niestety wycofuje się z interwencjonizmu rynkowego na skutek nacisku Światowej Organizacji Handlu, o czym świadczy np. rezygnacja z dotowania eksportu rolno-żywnościowego, z kwotowania produkcji rolnej (np. ostatnio z kwotowania produkcji mleka), co może sprzyjać tworzeniu się nierównowag na rynku rolno-żywnościowym. Odnosi się również wrażenie, że UE nie panuje nad liberalną polityką finansowo-bankową, współodpowiedzialną np. za kryzys grecki. W Polsce wydaje się, że krajowa polityka finansowo-bankowa toleruje, że szkodą dla konsumentów, ultraliberalne funkcjonowanie banków (o czym świadczy tzw. kryzys frankowiczowski), a zwłaszcza parabaneków.

3 Trzeba jednak stwierdzić, o czym już pisaliśmy na łamach niniejszego pisma (PTPS, Nr 1/2013), że również kompleksowo realizowana unijna Strategia nie jest w stanie w pełni wyeliminować niekorzystnego oddziaływania na środowisko naturalne, np. w wyniku szybkiego (skokowego) rozwoju, np. w Polsce, gospodarstw rozwojowych, stosujących nowe technologie, nie do końca przyjazne środowisku, o czym świadczy np. zmniejszająca się populacja niektórych dzikich zwierząt, np. zajęcy, kuropatw, przepiórek itp.

4 Patrz np. - *Encyklika LAUDATO SI'*... op. cit.. Papież już w pierwszym i drugim akapicie Encykliki, nawiązując do świętego Franciszka z Asyżu, nazywa ziemię domem i siostrą oraz stwierdza (s. 3), że *ta siostra protestuje z powodu zła, jakie jej wyrządzamy nieodpowiedzialnym wykorzystywaniem i rabunkową eksploatacją dóbr...*

Trzeba jednakże podkreślić, że Encyklika ma charakter nieformalny, nie jest efektem porozumienia międzynarodowego i nie ma mocy sprawczej. Ma natomiast olbrzymie znaczenie moralne oraz ideowe - odwołuje się do odpowiedzialności państw i organizacji międzynarodowych, globalnego biznesu i sumień poszczególnych ludzi.

Wyrażamy nadzieję, że ta Encyklika, w odróżnieniu od poprzednich, będzie miała wpływ i przełożenie na konkretne działania, w tym przypadku na rozwój zrównoważony i ochronę środowiska naturalnego.⁵

Celem artykułu jest przedstawienie problemów związanych z potrzebą wdrażania idei zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego i uwarunkowań jej realizacji w skali globalnej w świetle Encykliki LAUDATIO SI'.

HISTORIA IDEI I KONCEPCJI PROEKOLOGICZNYCH STOLICY APOSTOLSKIEJ

Stolica Apostolska od dawna zabierała głos w sprawach ekologicznych (ochrony środowiska naturalnego), które są zarówno celem, jak i warunkiem efektywnego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Pierwszym, który zasygnalizował niepokój w związku z degradacją środowiska naturalnego, był Papież Jan XXIII (ponad 50 lat temu), nawołując w Encyklice *PACEM IN TERRIS* do *dialogu ze wszystkimi w odniesieniu do naszego wspólnego domu*.⁶

W 1971 roku Papież Paweł VI w liście apostolskim *Octogesima adveniens*, stwierdził między innymi, że niekontrolowana działalność człowieka i nierozważne wykorzystywanie przyrody *powoduje niebezpieczeństwo jej zniszczenia oraz że z kolei on sam padnie ofiarą tej degradacji*. Rok wcześniej w FAO (Organizacja ds. Wyżywienia i Rolnictwa) mówił o zagrożeniu katastrofą ekologiczną ze strony cywilizacji przemysłowej, jeżeli rozwój gospodarczy nie będzie połączony z autentycznym postępem społecznym i moralnym.⁷

W pierwszej Encyklice *REDEMPTOR HOMINIS* (1979 r.) Papież Jan Paweł II ostrzegał, że człowiek nie dostrzega *innych znaczeń naturalnego środowiska, jak tylko te, które służą celom doraźnego użycia i zużycia*. Jan Paweł II wielokrotnie nawoływał do globalnego nawrócenia *ekologicznego* oraz zwrócenia większej uwagi na aspekty moralne w odniesieniu do ekologii. Człowiek moralny nie tylko powinien szanować inne osoby, ale *powinien być również ukierunkowany na świat przyrody i brać pod uwagę naturę każdego bytu oraz ich wzajemne powiązanie w uporządkowany system*.⁸

5 Warto przypomnieć, że jedna z encyklik papieskich sprzed ponad 100 lat (*RERUM NOVARUM*, ogłoszona w 1891 roku przez Papieża Leona XIII), a dotycząca równie ważnej kwestii ogólnoświatowej, a mianowicie kwestii pracy ludzkiej, niesprawiedliwości społecznej XIX-wiecznego kapitalizmu, została zignorowana przez rządy i biznes krajów europejskich, co w efekcie doprowadziło do tzw. rewolucji październikowej w Rosji i tragedii (nędzy i pogromu) milionów ludzi, olbrzymie zniszczeń gospodarczych i kulturowych. Dzieła zniszczenia dokończyła II wojna światowa, a jej skutki sięgały aż ostatniej dekady XX wieku. Totalitaryzm hitlerowski, który bezpośrednio wywołał tę wojnę, wyrósł i umocnił się wykorzystując niesprawiedliwość i niezadowolenie społeczne.

6 Patrz – Encyklika *LAUDATIO SI'*, op. cit., s. 4.

7 Tamże, s. 4, 5.

8 Tamże, s. 5, 6.

Papież Benedykt XVI zaapelował w przemówieniu do korpusu dyplomatycznego (2007 r.), aby usuwać strukturalne przyczyny złego funkcjonowania gospodarki światowej oraz skorygowania modeli rozwojowych, które wydają się być niezdolne do zapewnienia poszanowania środowiska naturalnego. W przemówieniu do duchowieństwa (2008 r.) Papież mówił: *Człowiek nie stwarza sam siebie. Jest on duchem i wolą, ale jest też naturą*.⁹

Szczególnie ostro wypowiedział się Patriarcha Bartłomiej (2012 r.) na temat relacji człowiek – naturalne środowisko, stwierdzając, iż każdy z nas... *przyczynia się do małych katastrof ekologicznych... Zbrodnia przeciw naturze jest zbrodnią przeciw nam samym i grzechem przeciw Bogu*. Zaproponował - *byśmy przeszli od konsumpcji do poświęcenia, od chciwości do wielkoduszności...*

Wydaje się, że na tle przytoczonych wypowiedzi papieskich na temat niszczącego oddziaływania człowieka na środowisko naturalne, Encyklika *LAUDATIO SI'* jest nie tylko bardziej rozbudowana, ale też bardziej kategoryczna, na co niewątpliwie ma wpływ coraz gorszy stan środowiska naturalnego, wyraźne zmiany klimatyczne oraz postępujące pogarszanie się warunków życia ludzi. Papież Franciszek wierzy, że *ludzkość jest jeszcze zdolna do współpracy w budowaniu naszego wspólnego domu*. Apeluje o *zjednoczenie całej rodziny ludzkiej w dążeniu do zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju* (zapewniającego właściwą ochronę środowiska naturalnego – dopisek własny). Podkreśla znaczenie globalnego ruchu ekologicznego, który, jak stwierdza, *ma za sobą długą i bogatą drogę[...]*.

ANALIZA STANU ŚRODOWISKA NATURALNEGO – NIEKTÓRE ASPEKTY (W TYM SKUTKI), UWARUNKOWANIA I MECHANIZMY DEGRADACJI ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Encyklika zawiera w rozdziale pierwszym [s. 18 – 49], zatytułowanym „*Co się dzieje w naszym domu*” ocenę stanu środowiska naturalnego i społecznego oraz jego najważniejszych uwarunkowań, między innymi:

- ◆ **Zanieczyszczenia powietrza**, które oddziałują na zdrowie, zwłaszcza osób najuboższych, powodując miliony przedwczesnych zgonów. Spaliny pochodzą z paliw używanych w kuchniach, czy do ogrzewania. Zanieczyszczenie spalinami powoduje transport oraz przemysł. Spaliny pochodzą także z parowania i sublimacji nawozów mineralnych, środków ochrony roślin. Załatwiamy jeden problem (np. intensyfikujemy produkcję rolno-żywnościową poprzez chemizację), a powstaje drugi i następne problemy (np. poza zatruciem gleby, wody, powietrza, produkujemy gorszą „nasyconą” chemią żywność, trujemy faunę, np. pszczoły, zmniejszamy różnorodność gatunkową roślin, np. ziół).
- ◆ **Zanieczyszczenia przez odpady**. Odpady mogą być domowe, komercyjne, rozbiórkowe, medyczne, elektroniczne i przemysłowe. Często są one bardzo toksyczne lub radioaktywne. Niestety jak się stwierdza w Encyklice, ciągle nie udało się doprowadzić do zamkniętego

9 Tamże, s. 6, 7.

cyklu produkcyjnego w przemyśle, w pełni wykorzystującego odpady.

- ◆ **Gazy cieplarniane** (dwutlenek węgla, metan, tlenki azotu i inne, pochodzące z działalności człowieka i jego nadmiernej konsumpcji), powodują zmiany klimatyczne, co widoczne jest w zjawisku postępującego ocieplenia. Jest ono samonapędzającym się procesem, który przyspiesza naturalne uwalnianie dwutlenku węgla z materii organicznej rozkładającej się (utleniającej się) na powierzchni ziemi, w tym ziemi odkrytej przez topniejące lodowce. Nadmiar dwutlenku węgla jest w coraz mniejszym stopniu absorbowany przez rośliny, między innymi w związku z rabunkową wycinką lasów tropikalnych. Globalne ocieplenie skutkuje zmniejszaniem się potencjału produkcyjnego rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa, co poszerza skalę ubóstwa. Ograniczenie emisji dwutlenku węgla stało się priorytetem ogólnoswiatowym, w tym także Unii Europejskiej.
- ◆ Wyczerpujące się **naturalne zasoby wody**, stanowią problem konsumpcyjny, zwłaszcza w krajach zamożnych, ale generalnie biorąc, warunkują stabilne funkcjonowanie i produktywność rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa (słodkowodnego) i zapobiegają rozszerzaniu się ubóstwa. W dłuższym okresie, niezbędne jest obniżenie konsumpcji wody, ze względu na jej deficyt i koszty pozyskiwania. Naszym zdaniem, wymagać to będzie powszechnej zmiany nastawienia ludzi w kierunku ograniczenia konsumpcji i proekologicznym. Tymczasem, mimo postępującego deficytu wody, w niektórych krajach (np. w Chile) wiele naturalnych zbiorników wodnych zostało sprywatyzowanych, co ogranicza dostęp do wody najbardziej w grupom społecznym.
- ◆ Zmniejszanie się **różnorodności biologicznej**, będzie skutkowało w przyszłości ograniczeniem możliwości właściwego wyżywienia ludzi, leczenia niektórych chorób, czy stosowania niektórych usług (w tym rekreacyjnych). Każdego roku, jak podkreśla się w Encyklice, znikają tysiące gatunków roślin i zwierząt. Kurczą się obszary bytowania, żerowania i przemieszczania się zwierząt (np. pstrągów), do czego przyczynia się intensywne rolnictwo, nowoczesna sieć drogową, ogrodzenia, sztuczne zbiorniki i zapory wodne.
- ◆ Postępujące zmniejszanie się **ekosystemów lasów tropikalnych**, np. w dorzeczu Konga i Amazonii, poprzez wycinane, przez działania korporacji ponadnarodowych, które m.in. proponują umiędzynarodowienie Amazonii.
- ◆ Analogicznie jak lasy tropikalne, degradacji ulegają **rafy koralowe**, będące siedliskiem ok. miliona gatunków zwierząt (ryby, kraby, mięczaki, gąbki, glony i inne), co bezpośrednio skutkuje zawężaniem się różnorodności tych siedlisk.
- ◆ Powstawanie elitarnych zamkniętych **osiedli mieszkaniowych** utrudnia dostęp do pięknych ekologicznych obszarów dla ludzi mniej zamożnych.
- ◆ Wzrasta **wykluczenie społeczne**, które skutkuje m.in.: ograniczeniem dostępu ludzi mniej zamożnych do energii i usług, wzrostem przemocy i agresji, rozwojem przemysłu narkotykowego; zwiększeniem stopy analfabetyzmu u dorosłych oraz ogólną deprywacją standardu życia, co nie sprzyja *rozwojowi zdolności do mądrego życia*.

- ◆ Rośnie **globalna niesprawiedliwość i zadłużenie krajów ubogich**, które w tej sytuacji nie są w stanie rozwijać się w sposób zrównoważony, chroniący środowisko naturalne.

WNIOSKI

Powyższa analiza, jakkolwiek zawężona do wybranych aspektów Encykliki *LAUDATIO SI'*, potwierdza niepokojące tendencje w zakresie pogarszania się środowiska naturalnego i nieskuteczność dotychczasowych zabiegów mających na celu ich zahamowanie. Większość krajów nie realizuje programów (strategii) zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju, przyjaznego dla ludzi i środowiska naturalnego. Wszechobecna jest ponadto zasada maksymalizacji zysku, szybkiego i łatwego, bez troski o ekosystemy.¹⁰ Widoczne jest to w działaniach podmiotów krajowych, jak i międzynarodowych, co prowadzi do nierównowag społeczno-gospodarczych i ekologicznych, globalnych i regionalnych oraz bezpośrednio lub pośrednio do degradacji środowiska naturalnego. Również pojedynczy ludzie szkodzą środowisku naturalnemu poprzez dążenie do maksymalizowania konsumpcji i bogacenia się, często ze szkodą dla środowiska naturalnego. Wobec pogarszania się stanu środowiska naturalnego, bezradne są poszczególne kraje, ugrupowania krajów oraz organizacje międzynarodowe. Nierespektowane są porozumienia w sprawie ochrony przyrody i klimatu.

Niezbędne są zatem działania, mające na celu zahamowanie degradacji środowiska i pogarszania się jakości życia ludzi mające w efekcie zapobiec apokaliptycznej sytuacji (wspomnianej za Papieżem Pawłem VI, *katastrofie ekologicznej*). Może dojść do sytuacji, kiedy warunki przyrodniczo-klimatyczne oraz jakość produkcji i konsumpcji będą drastycznie szkodliwe dla ludzi w każdym aspekcie (brak czystej wody, powietrza, zdrowej żywności i wysokojakościowych pozażywnościowych produktów konsumpcyjnych, niekorzystne zmiany klimatyczne i permanentna destabilizacja pogody, nowe dotychczas nieznanne epidemie i schorzenia). Jak stwierdza się w omawianej Encyklice (s. 45) – wybuchną nowe wojny... *wobec wyczerpywania się niektórych zasobów* (np. ropy naftowej, węgla, gazu ziemnego, itp.). Naszym zdaniem, prawdopodobne byłyby w takiej sytuacji gigantyczne „wędrowki ludów”, co mogą uprawdopodobnić obecne migracje mieszkańców Azji i Afryki do Europy.

Za niezbędne i pilne uważamy następujące działania:

Realizacja globalnej (i krajowych) strategii zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju, oparta na determinacji wszystkich krajów, zwłaszcza największych krajów potęg gospodarczych i krajów przeludnionych. Jak mówił Papież Benedykt XVI¹¹ - *Pilnie potrzebna jest prawdziwa światowa władza polityczna, aby zarządzać ekonomią światową, uzdrowić gospodarkę dotkniętą kryzysem, zapobiec pogłębianiu się kryzysu i związanego z nim zachwiania równowagi...* Naszym zdaniem, muszą ulec zasadniczej zmianie działania ultraliberalnych organizacji międzynarodowych, wspierających kapitał międzynarodowy i kapitał krajów bogatych, umożliwiających brutalną eksploatację krajów ubogich, poprzez uniemożliwienie im realizacji zrównoważonego

¹⁰ Tamże, s. 30, 153 („zasada maksymalizacji zysku w oderwaniu od wszystkich innych względów, jest wypaczeniem pojęcia ekonomii...”).

¹¹ Tamże, s. 139.

rozwoju społeczno-gospodarczego i ekologicznego. Realizowane strategie muszą mieć charakter kompleksowy i wieloaspektowy, podobny do unijnej strategii rozwoju zrównoważonego, aby nie tworzyć i nie utrzymywać nierównowag cząstkowych (sektorowych, lokalnych). W niektórych aspektach realizowane strategie muszą mieć charakter ewolucyjny.

Niezbędne są działania zapobiegające dalszemu wzrostowi przeludnienia w niektórych krajach i rejonach świata. O słuszności takich działań ze względów społeczno-gospodarczych (ale również ekologicznych), niezależnie od ich etycznych aspektów, świadczy polityka ludnościowa Chin. Papież wypowiada się na ten temat w Encyklice, stwierdzając, że *zamiast rozwiązywać problemy ubogich... niektórzy chcą jedynie proponować ograniczenie liczby urodzeń* (s. 38). Naszym zdaniem odpowiednia polityka pronatalistyczna musi iść w parze z odpowiednim – zrównoważonym i zintegrowanym rozwojem społeczno-gospodarczym.

Niezbędny jest wzrost powszechnej świadomości ekologicznej. Temu problemowi poświęcono w Encyklice aż dwa rozdziały – czwarty i szósty (ostatni). Papież mówi o ekologii ludzkiej (ekologii człowieka), przez którą rozumie się fakt, że człowiek też ma naturę i powinien żyć zgodnie z prawem moralnym wpisanym w tę naturę, a jednocześnie we właściwej relacji z otoczeniem i innymi istotami żywymi (Encyklika, s. 124). W ostatnim rozdziale Encykliki Papież mówi o *nawróceniu ekologicznym* (s. 170), sugerując, że jest to niejako powinność chrześcijan, bo zobowiązuje do tego dwutysięczne bogactwo duchowości – doświadczeń osobistych i społecznych.

Papież Franciszek samokrytycznie stwierdza w Encyklice (s. 47/48), że *Kościół nie ma podstaw, by proponować definitywne rozwiązania i rozumie, że powinien słuchać i promować uczciwą debatę wśród naukowców, szanujących różnorodność opinii*. Wyrażamy nadzieję, że głos Stolicy Apostolskiej będzie coraz częściej uwzględniany, zwłaszcza wobec pogarszania się na ziemi warunków przyrodniczo-klimatycznych.

LITERATURA

- [1] **BELLAMY J., MCCHESENEY R. 2014.** Kryzys bez końca, Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa.
- [2] **COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. 2006.** Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) Renewed Strategy, Brussels, 26 June.
- [3] **Encyklika LAUDATIO SI'** Ojca Świętego Franciszka poświęcona trosce o wspólny dom (wersja internetowa z września 2015 roku).
- [4] **GRUCHELSKI M., NIEMCZYK J. 2013.** „Zrównoważony unijny rozwój społeczno-gospodarczy z uwzględnieniem polskiego sektora rolno-żywnościowego i wsi; ocena trafności działań”. Postępy Techniki Przetwórstwa Spożywczego, Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie (1): 125-132.
- [5] **Komunikat Komisji Europejskiej dla Rady i Parlamentu Europejskiego. 2004.** Stymulowanie technologii w kierunku zrównoważonego rozwoju. Plan działań UE w zakresie technologii środowiskowych, Bruksela, 28 stycznia.
- [6] **MINISTERSTWO ROLNICTWA I ROZWOJU WSI. 2010.** Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa (wersja internetowa z sierpnia 2010 r.).